

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Tiainen, Riitta; Jokitalo-Trebs, Mari; Leskelä, Johanna; Stepanoff, Johanna; Lehtonen, Krista; Piirainen, Arja

Title: Kohti laaja-alaista näkemystä erityisessä tuessa : toimintakyvyn ja oppimisen edistäminen kouluympäristössä

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Tiainen, R., Jokitalo-Trebs, M., Leskelä, J., Stepanoff, J., Lehtonen, K., & Piirainen, A. (2017). Kohti laaja-alaista näkemystä erityisessä tuessa : toimintakyvyn ja oppimisen edistäminen kouluympäristössä. *e-Erika : Erityispedagogista tutkimusta ja koulutuksen arviointia*, 2017(1), 5-9. http://blogs.helsinki.fi/cea-arviointi/files/2017/05/e-Erika_1_2017_fin.pdf

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

KOHTI LAAJA-ALAISTA NÄKEMYSTÄ ERITYISESSÄ TUESSA

Toimintakyvyn ja oppimisen edistäminen kouluympäristössä

Artikkelin tarkoitus on laajentaa ymmärrystä erityistä tukea tarvitsevan oppilaan oppimisen ja kuntoutumisen edistämisestä pedagogisessa viitekehyksessä. Kirjoittajatiedot ovat artikkelin lopussa.

Johdanto

Koulua ympäröivä maailma on muuttunut. Perusopetuksen sisältöä, pedagogiikkaa ja koulujen työkäytäntöjä on tarpeen uudistaa suhteessa toimintaympäristön sekä yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavan osaamisen muutoksiin. Uuden opetussuunnitelman perusteissa (2014) keskeisenä tavoitteena on luoda paremmat edellytykset koulun kasvatus-työlle, kaikkien oppilaiden mielekkäälle oppimiselle, hyvinvoinnille ja kestäväille tulevaisuudelle. Opetuksessa nousee korostuneesti esiin laaja-alaisen osaamisen ja opetuksen eheyttämisen tarve. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja tieteenalojen ylittävää ja yhdistävää osaamista. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014.)

Pedagogisessa viitekehyksessä kuntoutuminen nähdään oppimis- ja kehitysprosessina, jossa kiinnitetään huomiota lapsen ja nuoren toimintaympäristöön yksilöllisin, vuorovaikutuksellisin, ryhmämuotoisin ja perhekeskeisin keinoin (Salminen, Järvikoski & Härkäpää 2016, 24). Oppiminen ja kuntoutuminen ovat rinnakkaisia prosesseja. Erityisesti kouluikäisen erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren kohdalla niitä ei tule erottaa toisistaan. Oppimisprosessissa on keskeistä, että

oppilas ymmärtää paremmin omaa oppimistaan, tarkkailee työskentelyään sekä vähitellen oppii asettamaan itselleen tavoitteita, suunnittelemaan etenemistään ja arvioimaan osaamistaan. ”Ajattelun ja oppimisen taidot luovat perustaa muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle” (Halinen, Hotulainen, Kauppinen, Nilivaara, Raami & Vainikainen, 2016, 47–48).

Lapsen ja nuoren kehitysympäristöjä ovat oma perhe, koulu, vapaa-aika, harrastukset ja kaverisuhteet. Näissä kasvuympäristöissä toimivilla aikuisilla on yhdessä vastuu lapsen kasvun ja oppimisen edellytysten edistämisestä sekä turvallisuuden ja hyvinvoinnin luomisesta. (Määttä & Rantala 2016, 153.) Maailman terveysjärjestö WHO on esitellyt kuntoutuksen yleiseksi teoreettiseksi viitekehykseksi toimintakyvyn, toimintarajoitusten ja terveyden kansainvälistä luokitusta (ICF, *International Classification of Functioning, Disability and Health*, WHO 2004). ICF-luokituksen avulla voidaan tehdä näkyväksi se, miten sairauden tai vamman vaikutukset näkyvät käytännön tasolla yksilön elämässä painottaen toimintakyvyn käsitteen laaja-alaisuutta sekä osallistumisen ja toimintaympäristön merkitystä. ICF on hyödyllinen opetuksen räätälöimisessä oppilaan yksilöllisten tarpeiden mukaiseksi ja oppilaan mahdollisuuksiin perustuvaksi (Halla, 2008).

Valteri-koulun opetussuunnitelmatyössä on etsitty yhteyttä opetussuunnitelman perusteiden laaja-alaisen osaamisen alueiden käsitteiden ja ICF-toimintakyksanaston välille. Käsitteellisen pohdinnan ja siltaamistyön tavoitteena on ollut löytää yhteinen kieli ja ymmärrys oppimiselle ja kuntoutumiselle monialaisessa kouluyhteisössä. Yhteissuunnittelu ja tavoitteiden mukainen toiminta oppimistilanteissa on mahdollista, kun yhteisössä puhutaan samaa kieltä. Valteri-koulu on julkaisemassa Opsi.fi-työkalua, jonka hakukone listaa yhteyden laaja-alaisen osaamisen osa-alueiden ydinsisältöjen ja ICF-luokituksen toimintakykyä kuvaavien sisältöjen välille.

Oppimista ja kuntoutumista edistäviä tekijöitä kouluympäristössä

Artikkeli perustuu Tukea tarvitsevan oppilaan toimintakykyä ja oppimista edistävä ohjaus kouluympäristössä (Ote) -hankkeessa tehtyihin tutkimus- ja kehittämistöihin. Hankkeeseen osallistuvat Jyväskylän yliopisto, Laurea-ammattikorkeakoulu, Metropolia ammattikorkeakoulu sekä Valteri-koulu Ruskis. Tähän mennessä valmistuneiden töiden aineistonhankinta on tehty pääasiallisesti Valteri-koulu Ruskiksella. Oppimista ja kuntoutumista edistäviksi tekijöiksi osoittautuivat toimijuus, vuorovaikutteisuus, tavoitteellisuus, pelillisuus ja tarinallisuus. (Piirainen, Jokitalo-Trebs, Tinnilä & Tiainen, 2017.)

Toimijuus, vuorovaikutteisuus ja tavoitteellisuus

Haavanlammi (2016) tutki erityistä tukea tarvitsevan koululaisen toimijuutta koulupäivän aikana. Koulupäivästä muodostui narratiivisen analyysin jälkeen kaksi erilaista tarinamallia: itsenäinen toimijuus ja osallistava yhteistyö. Koululaiset tarvitsivat erilaisia

asiantuntijoiden toimintatapoja sen mukaan, kumman tarinamallin mukaisesti koulupäivä eteni. Itsenäisen toimijuuden tarinamallissa asiantuntijoiden toimintatavat mahdollistivat hyvin koululaisen toimijuutta. Osallistavan yhteistyön tarinamallissa näin ei aina tapahtunut, koska ohjausta oli liian vähän tai se oli liian avustavaa. Tätä käsitystä tukivat opettajien, ohjaajien, avustajien ja kuntoutustyöntekijöiden näkemykset omien tehtäviensä toteutumisesta vaihtelevasti eri tilanteissa ja eri oppilaiden kanssa.

Rouvisen (2017) laatiman kirjallisuuskatsauksen mukaan toimintakykyä optimaalisesti tukevan istumisen apuvälineen havaittiin edistävän lapsen keskittymiskykyä, kehon hallintaa, turvallisuutta, mukavuutta, vuorovaikutustaitoja sekä osallistumista ja suoriutumista toiminnallisissa aktiviteeteissa. Saatuja tuloksia tukevat myös huoltajien kokemukset. Apuvälineen tarkoituksenmukaisessa ja käytön ohjauksessa tulisi ottaa paremmin huomioon lasten ja nuorten yksilölliset tavoitteet ja olosuhteet.

Tiainen (2016) tutkimuksessa selvitettiin erityiskoulun konduktiivisen opetuksen ryhmän vuorovaikutusta. Tulosten perusteella vuorovaikutus osoittautui aikuislähtöiseksi: aikuisten vuorovaikutuksen osuuden ollessa 82 % ja oppilaiden 18 % oppilaat olivat ohjeistuksen ja kehujen vastaanottajia: ryhmän vuorovaikutuksesta yli puolet oli tehtävän suorittamiseen liittyviä aikuisten ohjeita oppilaille. Oppilaiden vuorovaikutus oli kuitenkin suurimmaksi osaksi myönteisellä tunnealueella. Myönteinen tunne tuli oppilaille ammattilaisten antamasta positiivisesta palautteesta ja ilmapiiristä.

Lustig (2016) tutki erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden HOJKS-tavoitteiden sisältöjä kahdeksan vuoden ajalta. Koululaisen tavoitteissa korostuivat oppimisen, kommunikoinnin ja liikkumisen aihealueet. Tavoitteista 27 %

oli oppilaslähtöisiä ja 13 % osittain oppilaslähtöisiä. Tavoitteiden sisällöistä 60 % ei vastannut niitä asioita, joissa oppilas oli etukäteiskyselyssä toivonut oppivansa ja kehittyvänsä. Tavoitteenasettelussa on jatkossa tärkeää vahvistaa oppilaslähtöistä työtettä, jotta lapsen ääni kuuluu huoltajien ja työntekijöiden kanssa käydyissä keskusteluissa. Tulosten perusteella tavoitteenasettelussa tulee nostaa esiin laajempia osallistumiseen liittyviä tavoitteita.

Pelillisuus ja tarinallisuus

Ilkka ja Näsänen (2016) kehittivät oppilaan toimintakykyä tukevan pelikonseptin, Boogiemovesin. Pelisovelluksessa seikkailee Boogie-niminen koira, joka kerää pisteitä pelaajan suorittaessa erilaisia lihasvoima-, toiminnallisuus- ja liikukuvuusharjoitteita. Käyttäjäpalautteen yhteenvedona todettiin, että käyttäjälle selkeä ja helppokäyttöinen peli motivoi oppilaita harjoitteluun. Pelikonseptista on tällä hetkellä olemassa prototyyppi, jota tullaan kehittämään ja arvioimaan ennen lopullista julkistamista. Hyvinvointitekniikan kehittyessä pelit ja pelillisuus tarjoavat uusia mahdollisuuksia kuntoutukseen ja opetukseen.

Rannanliljan (2017) tarinateatteri-intervention tavoitteena oli yhdenvertaisuuden kokemuksen edistäminen erilaisia oppilasryhmiä yhdistettäessä. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tavallisen koulun ja erityiskoulun oppilaat työskentelivät yhdessä kokeilemalla ja soveltamalla tarinateatterin keinoja. Oppilaille annettiin mahdollisuus tutkia, jäsentää ja jakaa omaa käsitystään ihmisyydestä, itsestään ja toisistaan. Palautekeskusteluissa ja kirjallisisa palautteissa kävi ilmi, että oppilaiden mielestä tarinateatterissa toimivinta oli vuorovaikutus ja toisten oppilaiden ajatusten kuuleminen.

Johtopäätökset

OTE-hankkeen tulosten perusteella voidaan nostaa seuraavia, oheiseen kuvioon kerättyjä ehdotuksia pedagogisten ratkaisujen tueksi.

Kuvio. Oppilaan toimintakykyä ja oppimista edistäviä pedagogisia ehdotuksia

Toiminnan lähtökohtana ovat lapsen ja nuoren yksilölliset tarpeet, joihin vastaamalla turvataan kasvu, kehitys ja oppiminen täyteen potentiaaliin. Eri näkökulmien yhteen kokoaminen, esimerkiksi HOJKSissa, mahdollistaa oppilasta, huoltajia ja kaikkia koulun toimijoita hyödyttävän yhteistyön. Tukea tarvitsevan koululaisen ympärillä on monta toimijaa, joilla voi olla erilaisia omaan asiantuntijuuteen liittyviä tavoitteita (Määttä & Rantala, 2016).

Koululaisen oppimis- ja kuntoutusmotivaatiota voidaan edistää lapsilähtöisellä toiminnalla. Lapsen ja nuoren kokemus omaa toimintaansa ohjaavana ja päättävänä toimijana

antaa mahdollisuuksia kokemuksellisen oppimisen etenemiseen kohti reflektiivisyyttä ja abstraktimpaa käsitteellistämistä (Kolb, 1984). Opettajan ja oppilaan välisen pedagogisen suhteen yhteisymmärryksen hetket ovat oppimisen ja kuntoutumisen edellytyksiä. Lapsella käsitteellinen ja kokemuksellinen tieto, itsesäätelytieto sekä sosio-kulttuurinen tieto sulautuvat toisiinsa muodostaen kokonaisuuden (Tynjälä, Piirainen, Kurunsaari & Merikoski, 2016). Integratiivinen pedagogiikka on yksi tapa, jonka avulla lapsi voi omaksua teoreettista ja käytännöllistä osaamista ja yhdistää ne toisiinsa oppimis- ja kuntoutumistilanteissa sekä erilaisissa ympäristöissä. Ajattelun taitojen kehittymistä

vahvistetaan parhaiten osoittamalla, että niitä tarvitaan elämän kaikissa tilanteissa. Näin luodaan siltoja oppimistilanteiden ja arjen toimintojen välille. Tätä ohjaamisen tapaa kutsutaan siltaamiseksi (*bridging*). (Halinen, Hotulainen, Kauppinen, Nilivaara, Raami & Vainikainen, 2016.)

Erityistä tukea tarvitsevan koululaisen elämässä kuntoutumista edistävän näkökulman on tärkeä olla mukana pedagogisissa ratkaisuissa. Tämän artikkelin ydinsanomana on rohkaista laajentamaan oppimisenjakuntoutumisenyhdistäväätoimintakykyajattelua osaksi oppilaan koulupäivää.

Kirjoittajat:

*Riitta Tiainen, KM, ft
kuntoutusjohtaja
riitta.tiainen@valteri.fi*

*Mari Jokitalo-Trebs, ft
kuntoutuksen ohjaaja
kuntoutussuunnittelija
mari.jokitalo-trebs@valteri.fi*

*Johanna Leskelä, TtM, lehtori,
johanna.leskela@laurea.fi*

*Johanna Stepanoff, TtM, lehtori,
johanna.stepanoff@laurea.fi*

*Krista Lehtonen, TtM, lehtori,
krista.lehtonen@metropolia.fi*

*Arja Piirainen, FT, KM, TtM,
yliopistonlehtori
arja.piirainen@jyu.fi*

Lähteet

- Haavanlammi, M. (2016). *Tukea tarvitsevan koululaisen toimintakyvyn ja oppimisen edistäminen kouluympäristössä. Kertomuksia koulupäivästä*. Jyväskylän yliopisto: Terveystieteiden laitos.
- Halinen, I., Hotulainen, R., Kauppinen, E., Nilivaara, P., Raami, A. & Vainikainen, M.-P. (2016). *Ajattelun taidot ja oppiminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ilkka, J. & Näsänen, M. (2016). *Boogiemoves – Erityistukea tarvitsevan oppilaan toimintakykyä tukeva pelikonsepti*. Opinnäytetyö. Fysioterapian koulutusohjelma. Laurea-ammattikorkeakoulu. Haettu 4.4.2017 osoitteesta <http://docplayer.fi/29526172-Boogiemoves-erityistukea-tarvitsevan-oppilaan-toimintakyky-tukeva-pelikonsepti.html>.
- Lustig, L. (2016). *Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden HOJKS-tavoitteet ICF-viitekehityksessä*. Jyväskylän yliopisto: Terveystieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Määttä, P. & Rantala, A. (2016). *Tavallisen erityinen lapsi. Onnistuneen yhteistyön arvoitusta ratkomassa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Piirainen, A., Jokitalo-Trebs, M., Tinnilä, L. & Tiainen R. (2017). Lapsen ja Nuoren oppiminen ja kuntoutuminen kouluympäristössä. *Fysioterapia*, 63(2), 24–31.
- Rannanlilja, S. (2017). *Kaikkien puolella: tarinateatteri yhdenvertaisuutta edistämässä*. Metropolia. Opinnäytetyö.
- Rouvinen, P. (2017). *CP-vammaisten lasten toimintakyvyn tukeminen istumisen apuvälineiden avulla kouluympäristössä*. Metropolia. Opinnäytetyö.
- Tiainen, A. (2016). *CP-vammaisten oppilaiden ja henkilökunnan vuorovaikutus konduktiivisen opetuksen ryhmässä*. Jyväskylän yliopisto: Terveystieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Tynjälä, P., Piirainen, A., Kurunsaari, M. & Merikoski, H. (2016). Ohjaus ja neuvonta kuntoutuksessa – pedagogisia lähtökohtia. Teoksessa I. Autti-Rämö, A.-L. Salminen, M. Rajavaara & A. Ylinen (toim.), *Kuntoutuminen*, 268–274. Helsinki: Duodecim.
- Valteri OPS Perusopetuksen vuosiluokat 1–9, 2016.
Haettu osoitteesta: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/ops/832740/perusopetus/tiedot>.